

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

YÛNUS EMRE'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA HADİSİN YERİ VE BUNLARIN HADİS TEKNİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ^{1*}

THE PLACE OF HADİTH IN YÛNUS EMRE'S MENTALITY AND THEIR EVALUATION IN TERMS OF TECHNIQUE OF HADITH

Mehmet AYHAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kocaeli/Türkiye
muhyahhan02@gmail.com, ayhan.mehmet@kocaeli.edu.tr;
orcid.org/0000-0003-1836-7807

Makale Bilgisi / Article Info

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10 Ekim 2021 / 10 October 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Kasım 2021 / 30 November 2021

Yayın Tarihi / Published: 29 Aralık 2021 / 29 December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık 2021 / December 2021

Cilt: 5, Sayı: 2 Volume: 5, Issue: 2, Sayfa / Pages: 577-604.

Cite as / Atıf: Ayhan, Mehmet. "Yûnus Emre'nin Düşünce Dünyasında Hadisin Yeri Ve Bunların Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi [The Place of Hadith in Yûnus Emre's Mentality and Their Evaluation in Terms of Technique of Hadith]". Kocaeli İlahiyat Dergisi- Kocaeli Theology Journal, 5/2 (Aralık/December 2021), 577-604.

¹ *Bu makale 10 Temmuz 2021 tarihinde Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen "I. Uluslararası İslam Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-Yunus Emre" sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulan tebliğin genişletilerek yayımlanmış halidir.

İntihal: Bu makale, intihal tarama programlarıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned with plagiarism screening programs and plagiarism has not been detected.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği yazar(lar) tarafından beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider>

Copyright © Published by Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Kocaeli University, Faculty of Theology, Kocaeli / Turkey.

CC-BY-NC-ND 4.0

Öz

Yunus Emre düşünce tarihimizde önemli bir iz bırakmış olan 13.-14. y.y tasavvuf büyüklelerinden ve şairlerinden birisidir. Onun arı duru Anadolu Türkçesiyle ifade ettiği düşünceleri, dilden dile gönülden gönüle yayılmıştır. Onun duygu dünyasındaki coşkun ve samimi hisler, şiirleri vasıtasıyla Anadolu'yu, Balkanları ve birçok diyarı dolaşmıştır. Yunus Emre'nin şiirleri birçok kaynaktan özellikle de Anadolu irfanı olarak bilinen tasavvuf kültüründen beslenmiştir. O, şiirlerinde tema olarak dönemin farklı kültürel unsurlarını kullanmış, bu bağlamda birçok âyet ve hadise doğrudan yahut dolaylı olarak temas etmiştir. Bu bağlamda Yunus Emre'nin şiirleri bol miktarda hadis malzemesi içerir. O, hadislerden bir kısmını birebir metin olarak verirken bazı hadislere ise işaret yoluyla değinir. Yunus Emre'nin doğrudan veya dolaylı olarak işaret ettiği hadislerin muhtevasına baktığımızda birçok konu karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğu tasavvufi olmak üzere tevhid, iman, marifet, kâinatın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hürmetine yaratılması, Hz. Peygamber'in nurdan yaratılması, ibadet, Allah/peygamber sevgisi, ölüm, kevser, istiğfar, sırat, mirac, Kur'an okumanın sevabı, münker-nekir, şefaet, havf ve reca, kalp, rü'yettullah, hayır ve şerrin Allah'tan gelmesi gibi birçok konuyu içerdiği görülmüştür. Araştırmada, Yunus'un *Divân*'ında kullandığı hadislerin tespit edilerek tahririnin yapılması ve böylece hadisin, onun düşünce dünyasındaki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın sınırları gereği hadisler tahrir edilirken detaya girilmemiş, kısaca hadisin metni veya manası verilerek *Divân*'da geçtiği yerler gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Yunus Emre, Divan, Şiir, Düşünce

Abstract

Yunus Emre is one of the sufistic authority and poet, who has impressed our history of mind, in 13th - 14th century. He expressed his opinions in pure Anatolian Turkish and those ideas have spread from mouth to mouth and from heart to heart. Vibrant and sincere emotions in Yunus' sentimental world have wandered around in the Anatolia, in the Balkans and in many regions by means of his poems. Yunus Emre's poems were fed on many sources so much the more by sufistic culture which is known as Anatolian knowledge. He used different cultural elements of the era as a theme in his poems and in this sense he touched on many hadiths and verses directly or indirectly. In this regard Yunus Emre's poems include plenty of hadith elements. As he presents some of those hadiths as a text directly on the other hand he mentions some of them by indication. When we look at the contents of the hadiths which Yunus Emre directly or indirectly indicates, many subjects appear. Being mainly as sufistic, those contents include titles such as oneness, faith, direct knowledge, creation of universe for the sake of His Holiness the Prophet, creation of His Holiness the Prophet out of the divine light, worship, the love of Allah/the Prophet, death, Kavthar, praying for forgiveness, Şirât, ascension, the credit of reciting the Qur'an, munkar-nakir, intercession, fear and hope, heart, vision of God, originating the good and the evil from Allah. In the research it was aimed to identify and include the hadiths Yunus used in *Divân* and thus to present the place of hadith in his mentality. For the force of the limitations of the research it was not went into detail during the including of the hadiths, and it was given the text or the meaning of the hadith and indicated the place where it was mentioned in *Divân*.

Keywords: Hadith, Yunus Emre, Divan, Poem, Idea

Giriş

Tarih boyunca Anadolu coğrafyasının düşünce dünyasında iz bırakmış birçok kişi ve kurumdan bahsetmek mümkündür. Bunlar içerisinde devlet görevi olanlar bulunduğu gibi herhangi bir kurumda fiilen çalışmayan kişiler de yer almaktadır. Yaşadığımız Anadolu coğrafyasında devlet görevi olmamasına rağmen kültür dünyamıza önemli izler ve etkiler bırakmış şahsiyetlerden biri de Yûnus Emre'dir.

13./14. Yüzyılda yaşadığı bilinen Yûnus Emre'nin kaynaklarda hayatına dair bilgiler sınırlıdır. Eskişehir'e bağlı Sarıköy'de² yahut bir diğer bilgiye göre Sakarya Nehri civarındaki Sarıköy³ isimli köyde⁴ doğduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Yûnus Emre'nin bir Türkmen köylüsü olduğu⁵ yahut medrese eğitimi aldığı şeklinde farklı bilgiler bulunmaktadır.⁶

Yûnus Emre'nin çeşitli yönleriyle ilmî kişiliğine dair birçok çalışma yapılmıştır. Onun hadisçi yönüyle ilgili ülkemizde de bazı araştırmalar mevcuttur. Bunlardan birisi Adem Çalışkan tarafından kaleme alınan "Yûnus Emre Divanı'nda Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifleri" adlı makaledir.⁷ Daha sonra Gülistan Ekmekçi tarafından "Yûnus Emre Divanında Ayet ve Hadisler"⁸ isimli bir çalışma yapılmıştır. Konuyla ilgili en detaylı araştırma ise Mustafa Öztoprak ve Sema Dağcı tarafından yapılmış olan "Yûnus Emre'nin Divan'ın-

2 Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Divânı* (Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Pdf Yayını, ts.) (Erişim 26 Eylül 2021), Önsöz kısmı.

3 Abdülbaki Gölpınarlı, *Yûnus Emre Divanı : -Metinler, Sözlük, Açıklama-*. (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943), 1.

4 Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976), 265.

5 Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, 265.

6 Yûnus Emre'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, 231 vd; Gölpınarlı, *Yûnus Emre Divanı*, 1 vd; Tatçı, *Yûnus Emre Divânı*, önsöz kısmı; Mustafa Tatçı, "Yûnus Emre - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Temmuz 2021).

7 Adem Çalışkan, "Yûnus Emre Divanı'nda Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifleri", *Diyanet İlmî Dergi* XXVIII/3 (1992), 119-125.

8 Gülistan Ekmekçi, "Yûnus Emre Divanında Ayet ve Hadisler", *The Journal of Academic Social Science Studies* 9/Number: 62 (01 Ocak 2017), 255-262.

da Hadise Yaklaşımı” adlı makaledir.⁹ Bu çalışmada, diğerlerinden farklı olarak Yunus Emre'nin *Divân*'da kullandığı bazı hadislerin tahrirci ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu araştırmada ise mezkûr çalışmalarda eksik bırakılan hususlar tamamlanmaya ve ilave katkı sunacak nitelikte yeni birtakım bulgular ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada, Yunus'un *Divân*'ında kullandığı ve diğer çalışmalarda tespit edilemeyen hadislerin de tahrircinin yapılması ve böylece hadisin, onun düşünce dünyasındaki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın sınırları gereği hadisler tahrir edilirken detaya girilmemiş, kısaca hadisin metni veya manası verilerek *Divân*'da geçtiği dizeler gösterilmiştir.¹⁰ Ayrıca çalışmada Yunus Emre'nin eseriyle ilgili esas alınan baskı, müellif hakkındaki araştırma ve yayınlarıyla tanınan Mustafa Tatçı tarafından hazırlanmış olan *Yunus Emre Divânı* adlı eserdir.¹¹

Yunus Emre'nin *Divân*'ına bakıldığında oldukça fazla hadis kullandığı ve bunları da metinlerini doğrudan iktibas ettiği yahut telmih yoluyla işaret ettiği görülmektedir. Çalışmada öncelikle onun sünnet ve hadis anlayışı ele alınacak ardından *Divân*'da naklettiği hadisler ele alınacaktır. Son olarak da *Divân*'da hadisler çerçevesinde işlenen diğer konulara değinilecektir.

1. Yunus Emre'de Sünnet ve Hadis

Hadis ve sünnet kelimeleri terim anlamıyla birbirinden farklıdır. Ancak günlük kullanımda yahut bazı müellifler nazarında birbirinin yerine kullanılmıştır. Yunus Emre'nin *Divân*'ına bakıldığında ise hadis ve sünnet kelimelerinin genellikle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Onun hadis ve sünnet kelimesini birbiri yerine kullandığına misal olarak şu dizeler verilebilir:

Dutulmaz oldu Peygamber hadîsi
*Halâyık cümle Hak'dan utlu oldu*¹²

9 Mustafa Öztoprak - Sema Dağcı, “Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VI/11 (2019), 185-224.

10 Öztoprak ve Dağcı'nın çalışmasında bazı hadisler için ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Bk. Öztoprak - Dağcı, “Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı”.

11 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*.

12 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 317 (387/7-8).

*Yûnus'un sözi şî'irden ammâ aslı (dur) kitâbdan
Hadîsile dinene key (bilgi) sâdık olmak gerek¹³*

Yûnus Emre, tasavvufî kimliğinin de verdiği etkiyle sünnete bağlılık konusunda son derece hassas hareket etmiş ve bunu da *Divân*'ında ısrarla dile getirmiştir. Nitekim ona göre Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ümmet olan ve onun sünnetiyle dini yaşayan bir kişi şefaatten mahrum olmaz ve kolay bir şekilde cennete girer. Bununla birlikte Yûnus'a göre günahkâr olanlar da Resûlullah'ın (s.a.s.) şefaatinin ummaktır. O, bu görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*Sen ana ümmet olgör o seni mahrûm komaz
Her kim anun ümmetidür sekiz Cennet yiridür
Her kim anun sünnet ile farzını kâ'im tutar
Ne diyem ki 'âkıbet sorı-hisâbdan beridür
Suçlu suçsuz günahkâr şefâ'at andan umar¹⁴*

Yûnus Emre'ye göre sünnet dinin temelidir. Sünnete uygun bir yaşantı sürdürülmezse hayatta bid'atlar hâkim olur ve bunlar zamanla sünnetin yerini alır. O, bu anlamı şu dizelerle ifade etmiştir:

*Emr-i ma'rûf bu dem kaldı
Bid'at gelüp sünnet öldi¹⁵*

Yûnus Emre'ye göre sünnete uymak Kur'an'ın Müslümanlara yüklediği bir sorumluluktur. Eserinde Kur'an ve sünnet bütünlüğünü vurgulayan Yûnus Emre, sünnete tabi olmayı Kur'an'ın bir emri olarak telakki etmektedir. Ayrıca o, sünnete tabi olmanın insanı kabir azabından koruyacağını belirtmektedir. Nitekim o, bu konudaki kanaatlerini şöyle ifade etmiştir:

*Unluk sinüündür seniün sakın gür 'azâbından
Mustafâ böyle didi inanursan Kur'an'a¹⁶*

13 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 110 (137/9).

14 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 65 (81/5-8).

15 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 179 (218/5).

16 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 266 (313/11).

Yunus Emre fikirlerinin kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğunu fakat bunu şiir formunda ifade ettiğini belirterek muhataplarına uyarılarda bulunmaktadır. O, sözlerinin dizelerle ifade etmesinin muhatabı yanıltmaması gerektiğini, düşünce dünyasının iki temel kaynak olan Kur'an ve Sünnetten beslendiğini belirtmektedir. Yunus'un bu ifadeleri onun düşünce dünyasının temel sabitelerini belirlemek açısından son derece önemlidir. O, bir konuda âyet veya hadis varsa buna uyulması gerektiğini özellikle ifade etmiştir. Yunus Emre bu kanaatini şöyle belirtmiştir:

*Yunus'un sözi şi'irden ammâ aslı (dur) kitâbdan
Hadîsile dinene key (bilgi) sâdık olmak gerek¹⁷*

Yunus Emre kendi dönemindeki birtakım taassup ehli âlimlerden de şikayetçi olmaktadır. O, böyle kimselerin hadlerini aştıklarını, adeta kendilerini peygamber konumuna yükselttiklerini ifade etmektedir. Yunus'a göre Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri yerine işin ehli olmayan bazı kişilerin sözlerinin revaçta olması toplum hayatında çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Yunus Emre bu konudaki hissiyatını şu şekilde dile getirmektedir:

*Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldu
Dutulmaz oldu Peygamber hadîsi
Halâyık cümle Hak'dan utlu oldu¹⁸*

Yukarıdaki beyitte bazı hocaları tenkit eden Yunus Emre bu beyitlerinde de sûfilere eleştiride bulunmaktadır. Hadis ve Sünnet konusunda aslolanın zâhir ulemanın görüşü olduğunu kişinin ârif de olsa bunu bilemeyebileceğini ifade etmektedir.

Yunus Emre'nin bu ifadelerinden hadise ve sünnete yaklaşımda kitabi bilgileri esas aldığı ve sûfilere bir kısmının kullandığı rivâyet yöntemlerinden keşf ve ilhamı dikkate almadığı anlaşılmaktadır. Onun bu yaklaşımının sonucu olarak hadis/sünnet gibi dini konulara metin merkezli, aşk ve gönül

17 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 110 (137/9).

18 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 317 (387/7-8).

odaklı durumlarda ise sûfiler gibi davrandığını söylemek mümkündür.¹⁹ Yûnus'un bu kanaatleri *Dîvân*'da şu şekilde ifade edilmiştir:

*Hadîs'dür Mustafâ'dan 'ışkıla ikrâr didi
Binde bir 'ârif bunı bakup okıyubilmez*²⁰

Yûnus Emre hadislerin sayısına dair de açıklama yapmaktadır. Ona göre Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinin sayısı on iki bindir. Yûnus Emre bu görüşünü şöyle ifade etmektedir:

*On iki bin hadîsi cem' eyledi Mustafâ
Anı işitdün meger şerh ile söz satarsın*²¹

Yûnus Emre hadislerin sayısını açıklarken *cem etti* ifadesini kullanmaktadır. Onun bu ifadeyle kastettiği anlam hadislerin sayısı olmalıdır. Zîra hadislerin cem edilmesi ve tedvini Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden sonradır.

Bazı tespitlere göre mükerrerlerle birlikte Hz. Peygamber'e nispet edilen hadislerin sayısı bir milyon beş yüz bini bulmaktadır. Ancak burada hadislerin sayımında esas alınan kriterlere göre rakamlar değişmektedir.²² On iki bin sayısıyla Yûnus Emre'nin *kütüb-i tis'a'yı* kastetmiş olması muhtemeldir. Nitekim mükerrerler hariç *kütüb-i tis'a'da* on bin civarında hadis olduğu belirtilmiştir.²³ Yûnus Emre beyitte de görüldüğü üzere on iki bin hadis ifadesiyle Hz. Peygamber'den yeterince hadis nakledildiğini fakat bununla yetinmeyip şerh adı altında insanlara kendi fikirlerini dayatmaya çalışanları eleştirmektedir.²⁴

19 Öztoprak - Dağcı, "Yûnus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı", 198.

20 Tatçı, "Yûnus Emre", 87 (110/7).

21 Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 202 (248/7).

22 Mustafa Karataş, "Hadis Sayım Metodlarının Hadislerin Sayısına Etkisi", *İLAM Araştırma Dergisi* 3/2 (1998), 52.

23 Mustafa Karataş, *Hadislerin Sayısı* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 240, (2008; Öztoprak - Dağcı, "Yûnus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı", 199.

24 Bir diğer ihtimal ise Yûnus Emre'nin on iki lafzını kesretten kinaye olarak yahut daha özel bir anlamda kullandığıdır. Ancak bu kullanımlara dair elimizde bir kanıt bulunmamaktadır. *Dîvân*'daki on iki rakamının kullanıldığı diğer yerler için bk. Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı*, 144 (181/7), 177 (214/6), 181 (220/6), 204 (250/4).

Yunus Emre'nin genel olarak sünnet anlayışına bakıldığında onun birkaç hususu ön plana çıkardığı görülmektedir. Kur'an-sünnet bütünlüğü, sünnete kesin bir şekilde ittiba, sünnetin terkedilmesinin bid'atların ortaya çıkmasına ve halkın sıkıntıya düşmesine sebep olması, sünnete ittibanın insanı kolay bir şekilde cennete götürmesi onun dikkat çektiği konulardır.²⁵

Yunus Emre'nin sünnet ve hadis anlayışından sonra *Divân*'da nakletmiş olduğu hadisler tetkik edilecektir. Hadisler incelenirken öncelikle doğrudan metin olarak zikrettiği hadisler ele alınacak ardından da dolaylı olarak işaret ettikleri incelenecektir.

2. Doğrudan Hadis Olarak Nakledilenler

2.1. Bilinmeyen Bir Hazine İdim

كُنْتُ كُنْزًا لَا أَعْرِفُ

“Bilinmeyen bir hazine idim”.

Farklı lafızlarla zikredilen ve tasavvuf kültürüne Kenz-i mahfi olarak ifade edilen rivâyet şöyledir:

“Bilinmeyen bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve bunun için mah-lûkâtı yarattım. Onlara kendimi tanıttım, onlar da beni tanıdılar.”²⁶

Yunus Emre'nin divanında rivâyet şu şekilde geçmektedir:

*Gelsün beni ol öldüren külümi göge savuran
Ben Küntü kenz'em mahfi'yem izhâr iden gelsün berü*²⁷

Hadis kaynaklarında bir aslı bulunmayan ve farklı lafızlarla nakledilen Kenz-i mahfi rivâyeti hakkında İbn Teymiye (öl. 728/1328), bunun Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerinden olmadığını, sahih veya zayıf bir isnadının

25 Misaller için bk. Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 110 (137/9), 179 (218/5), 317 (387/7-8).

26 Bu rivâyetin hadis kaynaklarında bir isnadı bulunmamıştır.

27 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 232 (287/7).

bilinmediğini söylemiştir.²⁸ Bu konuda Zerkeşî (öl. 794/1391)²⁹, İbn Hacer (öl. 852/1448) ve Suyûtî (öl. 911/1505)³⁰ de aynı kanaati paylaşmıştır.³¹

Ali el-Kârî (öl. 1014/1605) ise manasının sahih olduğunu söylemiş, Aclûnî (öl. 1162/1749) de rivâyetin sûfiler tarafından kullanıldığını belirtmiştir.³² Halk arasında yaygın olarak bilinen Kenz-i mahfî rivâyeti muhaddislere göre sahih değildir.

2.2. Nefsini Bilen Rabbini Bilir

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

“Nefsini bilen Rabbini bilir.”³³

Dîvân'da nakledilen ve sûfiler tarafından çokça kullanılan bu rivâyeti Yûnus Emre şiir olarak şu şekilde ifade etmiştir:

Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu
*Bildüm bunu buldum anı inkâr iden gelsün benü*³⁴

Sûfiler tarafından marifet konusunda çokça nakledilen rivâyet hakkında Nevevî (öl. 676/1277), bu sözün Hz. Peygamber'den sabit olmadığını; Ebû Muzaffer es-Sem'ânî (öl. 562/1166) de merfû olarak bilinmediğini ve Yahyâ

28 Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-kübrâ* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408), 5/88.

29 Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah ez-Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ehâdisi'l-müştehire* (*el-Le'âli'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre*) (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 136.

30 Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *ed-Dureru'l-munteşira fi'l-ehâdisi'l-müştehire* (Riyad: Câmîati'l-Melik Suud, 1988), 163.

31 Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b Abdirrahmân b Muhammed Sehâvî, *el-Makâsîdü'l-hasene fi beyâni kesirin mine'l-ehâdisi'l-müştehire [ale'l-elsine]* (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1985), 521.

32 İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Kesfu'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs*, thk. Husâm ed-Dîn el-Kudsi (Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1351), 2/132. Tasavvufî hadislerle ilgili çalışma için bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000).

33 Zerkeşî, *et-Tezkire*, 129; Sehâvî, *el-Makâsîdü'l-hasene*, 657; Süyûtî, *ed-Dureru'l-munteşira*, 185; Aclûnî, *Kesfu'l-Hafâ*, 2/262.

34 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 232 (287/5).

b. Muâz er-Râzî'nin (öl. 258/872) sözlerinden olduğunu belirtmiştir.³⁵ İbn Teymiyye ise hadisi mevzû olarak nitelemiştir.³⁶

2.3. Ölmeden Önce Ölünüz

مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا

“Ölmeden önce ölünüz.”

Halk arasında yaygın olarak bilinen rivâyeti Yûnus Emre *Dîvân*'ında şöyle kaydetmiştir:

*Keuser havzına talanlar ölmezdin öndin ölenler
Nefsini düşmân bilenler konar Tûbâ dallarına*³⁷

İbn Hacer ve Sehâvî (öl. 902/1492) bu hadisin sabit olmadığını belirtmiş, Ali el-Kârî (öl. 1014/1605) de bunun sûfi sözlerinden olduğunu ifade etmiştir.³⁸ Muhaddislere göre bu sözün hadis olarak bir aslı bulunmamaktadır.

2.4. Vatan Sevgisi İmandandır

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ

“Vatan sevgisi imandandır.”

Rivâyet, *Dîvân*'da iki yerde geçmektedir: Bunlardan birisi

*Düşdükçe öge Hubbü'l-Vatan zerrece kalmaz m'emem
Gözden sızup olur seven her dem yüregüm yağları*³⁹

dizelerinde ifade edilmiştir.

35 Zerkeşî, *et-Tezkire*, 129; Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, 657; Süyûtî, *ed-Dureru'l-muntesina*, 185; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/262.

36 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/262.

37 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 280 (345/6). Rivâyetin geçtiği diğer yer için bk. 236 (291/1).

38 Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, 682; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/291.

39 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 297 (365/4).

“Vatan sevgisi imandandır” rivâyeti için Sehâvî⁴⁰ vâkıf olmadığını fakat manasının sahih olduğunu, Süyûtî⁴¹ de rivâyete vakıf olmadığını belirtmiş, Sağânî (öl. 650/1252) ise hadisin mevzû olduğunu söylemiştir.⁴² *Keşfu'l-hafâ*'da Ali el-Kârî'nin manası sahihtir iddiası eleştirilmiştir.⁴³

2.5. Ey Muhammed! Sen Olmasaydın Âlemleri Yaratmazdım

لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلاكَ

“Ey Muhammed! Sen olmasaydın sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım.” Rivâyetin yer aldığı dizeler şöyledir:

*Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlığına
Levlâk ana delil durur ansuz yir ü gök olmadı⁴⁴*

Farklı lafızlarla nakledilen rivâyeti Sağânî mevzû olarak nitelemiş, Aclûnî ise hadis olmasa da manasının sahih olduğunu belirtmiştir.⁴⁵ Sûfilere göre meşhûr olan bu rivâyetin muhaddislere göre sahih bir isnadı bulunmamaktadır.

2.6. Dünya, Müminin Zindanı, Kâfirin Cennetidir

الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الْكَافِرِ

“Dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir.”

Rivâyet Yunus'un şiirlerinde birkaç yerde geçmektedir. Bunlardan birisi şudur:

*Yunus yok dünyâ tadı çün kim fânîymiş adı
Muhammed zindân didi biz şâd olmamağ için⁴⁶*

40 Sehâvî, *el-Makâsîdül-basene*, 297.

41 Süyûtî, *ed-Dureru'l-muntesira*, 108.

42 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1/345.

43 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1/345.

44 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 316 (386/7).

45 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/164.

46 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 204 (251/5).

Müslim'in eserine aldığı rivâyet sahih olup çeşitli kaynaklarda geçmektedir.⁴⁷

2.7. Kabir Azabından Sakınmak

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَالْكَسَلِ، وَأَزْدَلِ الْعُمْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا
وَالْمَمَاتِ

“Allah’ım! Cimrilikten, tembellikten, hayatın en rezil/düşkün halinden, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım.”⁴⁸

Kabir azabından sığınmakla ilgili rivâyet *Divân*’da şu dizelerde geçmektedir:

Unluk sinüdüdür senün sakın gûr ‘azâbından
*Mustafâ böyle didi inanursan Kur’ân’a*⁴⁹

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) birçok dualarında kabir azabından Allah’a sığındığı bilinmektedir. Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) kabir azabı ve benzeri hususlarda Allah’a sığındığı rivâyetler meşhur ve sahih olup birçok kaynak tarafından kaydedilmiştir.⁵⁰

Yunus Emre’nin *Divân*’ında doğrudan hadis metinlerinden iktibas edilerek nakledilen yedi rivâyetten beşinin mevzû, ikisinin ise sahih olduğu tespit edilmiştir. Mevzû hadislerin daha çok sûfiler tarafından yaygın olarak kullanılan rivâyetler olduğu görülmüştür.

47 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, thk. Yâsir Hasen vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2016), “Zühd ve'r-Rekâik”, 1; Muhammed b. Yezid İbn Mâce, thk. ‘Imadu't-Tayyâr vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2010), “Zühd”, 3.

48 Müslim, “Zikir”, 52.

49 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 255 (313/11).

50 Müslim, “Zikir”, 73; “Zühd ve'r-Rekâik”, 1; İbn Mâce, “Zühd”, 3; Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, thk. ‘Imadu't-Tayyâr vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2010), “İstiâze”, 13.

3. Dolaylı Olarak İşaret Edilen Hadisler

3.1. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Salât-u Selam Okumak

Resûlullah'ın (s.a.s.) ismi anıldığında ona salavat getirmek, referansını sünnetten alan bir davranıştır. Yunus Emre şiirlerinde bu sünnete şöyle işaret etmiştir:

*Ol 'âlem fahri Muhammed nebîler serveridür
Vir salâvât 'ışkıla ol günâhlar eridür Nebiler serveri⁵¹*

*Okına hadîs ü kelâm
Diyeler 'Aleyhi's-selâm
Âşıkısan bellü bilem
Tanla seher vaktinde tur⁵²*

Hz. Peygamber'e salavat getirmenin fazileti müteaddit hadislerde ifade edilmiştir. Bu hadislerin sahih veya hasen bir isnada sahip oldukları görülmektedir. Konuyla ilgili rivâyetlerin bazıları şöyledir:

"Kıyamet günü insanların bana en yakın olanı, bana en çok salavat getirendir."⁵³

"Bana bir kez salavât getirene Allah on kez salât eder."⁵⁴

"Cimri kimse, yanında anıldığım halde bana salavat getirmeyendir."⁵⁵

'Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Benim kabrimi de bayram yeri hâline getirmeyin. Bana salavât getirin. Çünkü nerede olursanız olun, salavâtlarınız bana ulaşır."⁵⁶

51 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 65 (81/1).

52 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 71 (88/7).

53 Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, thk. 'İzzuddîn Dali vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015), Tirmizî, "Vitr", 21.

54 Müslim, "Salât", 70.

55 Tirmizî, "Deavât", 100.

56 Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî, thk. 'Imadu't-Tayyâr - 'İzzuddîn Dali (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2017), "Menâsik", 96, 97.

3.2. Hesaba Çekilmeden Önce Hesaba Çekilmek

“Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin.”

Rivâyet *Dîvân*'da şu şekilde geçmektedir:

*Tartalum günâhumuz artduralum âhumuz
İdelüm hisâbumuz hisâb olmamağičün*⁵⁷

Farklı lafızlarla nakledilen rivâyet Hz. Ömer'in sözü olarak geçmektedir.⁵⁸

3.3. Mi'rac

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mi'raca çıkması *Dîvân*'da onlarca beyitte dile getirilmektedir. Misal olarak şunları verebiliriz:

*Muhammed'e bir gice Çalap'dan indi
Burâk Cebrâîl eydür hâcem Mi'râc'a kığurdı Hak*⁵⁹

*Turdu mi'râç kasdına yürüdi abdestine
Secde kıldı dostına dimedi yakın irak*⁶⁰

İsrâ ve mi'racla ilgili hadisler Bilâl-i Habeşî (öl. 20/641), Hz. Abbas (öl. 32/653), İbn Mes'ûd (öl. 32/652), Übey b. Ka'b (öl. 33/654 (?)), Hz. Osman (öl. 35/656), Hz. Ali (öl. 40/661), Ümmü Hânî (öl. 50/670'ten sonra), Üsâme b. Zeyd, (öl. 54/674), Hz. Aişe (öl. 58/678), Muaviye b. Ebû Süfyan (öl. 60/680), Semüre b. Cündeb (öl. 60/680), Ümmü Seleme (öl. 62/681), İbn Abbas (öl. 67/687), Esmâ b. Ebû Bekir (öl. 73/692), Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/693) ve Enes b. Mâlik (öl. 93/711) gibi ashaptan birçok kişi tarafından rivâyet edilmiştir. Kurtubî (öl. 671/1273) eserinde İsrâ ve mi'racla ilgili hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlere atıf yapmış ve konuyla ilgili geniş

57 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 204 (251/2).

58 Ebû Abdurrahman Abdullah b Mübarek Mübarek, *Kitâbü'z-Zühed ve'r-rekâik* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/103; Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme (Dâru'l-kble, ts.), 19/143 (35600; Tirmizî, “Sıfatu'l-kıyâme”, 25.

59 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 105 (134/1).

60 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 105 (134/3).

bilgi vermiştir.⁶¹ İbn Dihye el-Kelbî (öl. 633/1235) de İsrâ ve Mi'rac hadislerini meşhur hadis kaynaklarından özellikle de *Şahîhayn*'da yer alanları esas alarak *el-İbtihâc fi ehâdisi'l-mi'râc* isimli bir eser meydana getirmiştir.⁶² İsrâ ve Mi'rac ile ilgili hadislerin tevâtür derecesine ulaştığı söylenmiştir.⁶³

3.4. İnsanın Mahşerdeki Hali

İnsanların mahşer yerine üzerlerinde herhangi bir elbise olmaksızın gelmelerini Yunus Emre dizelerinde şöyle ifade etmiştir:

*Ol gün katı efgân ola
İrkek dişi uryân ola
Cümle ciger biryân ola
Ağlaşalum ol gün için⁶⁴*

Mahşer esnasında kadın ve erkeklerin üzerlerinden herhangi bir elbise olmaksızın çıplak bir şekilde haşır olmalarını anlatan çeşitli hadisler vardır: Bunlardan birisi şöyledir:

“Sizler kıyamet günü, yalın ayak, elbisesiz ve sünnetsiz olarak haşredilirsiniz. Bir kadın (Hz. Âişe): Ey Allah'ın Peygamberi! O zaman erkekler ve kadınlar birbirlerine bakmazlar mı? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.):

‘O gün herkesin kendisine yetecek bir derdi vardır.’ dedi ve Abese Sûresindeki âyeti okudu.”⁶⁵

Rivâyeti Buhârî *Sahîh*'inde nakletmiş, Tirmizî de hasen sahih hükmünü vermiştir.

61 Misaller için bk. Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu' li ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfeş (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, 1964), 3/425-6, 10/91, 17/191-193, 18/282-283.

62 Özdemir, “İbn Dihye el-Kelbî - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Kasım 2021); Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Kasım 2021).

63 Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 3.

64 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 220 (272/15).

65 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh*, thk. 'İzzuddîn Dalî vd. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015), “Rekâik”, 45; Tirmizî, “Tefsîr”, 72. Rivâyet Müslim, Nesâî, Ahmed ve birçok kaynak tarafından nakledilmektedir.

3.5. Münker-Nekir

Kabirde münker-nekir meleklerinin sual etmesi *Dîvân*'da şu şekilde ifadesini bulur:

*Yünus kabre vardukda Münker-Nekir geldükde
Bana su'âl sordukda dilüm döne mi yâ Rab*⁶⁶

Kabir hayatı ve münker-nekir meleklerinin soru sormalarıyla ilgili hadisler birçok kaynakta yer almıştır.⁶⁷ Rivâyet sıhhat bakımından hasen mertebesindedir.⁶⁸

3.6. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Zehirlenmesi

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zehirlenmesi Yunus Emre'nin şiirlerinde şu dizelerle ifade edilmiştir:

*Muhammed'e kâfirler üç kez agu virdiler
Birin kuzuyla yidi ikin aşın üstine
Aguyu kıldı şeker ol Resûlu'llah meger
Vir salâvât zenbûr-vâr derdile yaş üstine*⁶⁹

Yunus Emre yukarıdaki dizelerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üç kez zehirlendiğini ifade etmektedir. Onun şiirlerinde bahsettiği biri kuzu etiyle zehirlenmesi hadislerde yer almakta⁷⁰ ancak ikisi yemekle birlikte olmak üzere üç kez zehirlenmesi ve zehrin panzehire dönüşmesi hâdisesine kaynaklarda rastlanmamıştır.

Kaynaklarda Resûlullah'ın (s.a.s.) Hayber'in Fethi sonrasında bir Yahudi kadın tarafından koyun etiyle zehirlendiği aktarılmaktadır. Resûlullah

66 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 14 (15/5).

67 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 30/499 (18534); Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, thk. Yâsir Hasen vd. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 2015), "Sünnet", 27; Tirmizî, "Cenaiz", 70.

68 Tirmizî, Tirmizî, "Cenaiz", 70.

69 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 262 (321/5-6).

70 Buhârî, *Sahih*, "Hibe", 28.

(s.a.s.) etin zehirli olduğunu anlayınca elini yemekten çekmiş, sofradakileri de uyarmıştır. Ancak etten yemiş olan bir sahabî şehit olmuştur.⁷¹

Resûlullah'ın (s.a.s.) zehirlenmesi hâdisesi sahih rivâyetlerle sabit olmakla birlikte Yunus Emre'nin bahsettiği diğer hususların kaynağı tespit edilememiştir.

3.7. Taşların Konuşması

Dîvân'da Hz. Peygamber'in eline aldığı taşların ona "Sen gerçek bir peygambersin" dediği şu şekilde ifade edilmektedir:

*Taş elinde söyledi Hak Resûl'sün sen didi
Anun için komadı bir taşı taş üstüne*⁷²

Hadis kaynaklarında Yunus Emre'nin ifade ettiği şekilde bir kayıt olmamakla birlikte dağ, taş ve ağaçların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) selam verdiklerine dair rivâyetler bulunmaktadır.⁷³

Öte yandan kaynaklarda taşların Hz. Peygamber'in elinde zikrettiklerine dair bilgiler de mevcuttur. Heysemî (öl. 807/1405), taşların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) elinde zikrettiğine dair hadisi Bezzâr'ın iki isnadla rivâyet ettiğini, isnadlardan birinin sika ravilerden oluştuğunu diğer isnadda ise zayıf râviler bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Heysemî'ye göre hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3.8. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Şeytanının Müslüman Olması

Dîvân'da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şeytanının Müslüman olduğuna doylaylı olarak işaret edilmiştir:

*Kerâmetüm var diyen halka sâlûsluk satan
Nefsîn müsülmân itsün varısa kerâmeti*

71 Buhâri, *Sahih*, "Hibe", 28; Müslim, "Selâm", 45; Ebu Dâvud, "Diyât", 6.

72 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 262 (321/4).

73 Müslim, "Fedâil", 2; Tirmizî, "Menâkıb", 6.

74 Nureddin Ebu'l-Hasan Nûruddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân el-Heysemî, *Mecma'ü'z-zevâid ve menbâ'u'l-fevâid* (Kahire: Mektebetu'l-Kudsî, 1414), 8/398.

*Nefsin müsülmân iden Hak yola togru giden
Yarın ana olısar Muhammed şefâ'atı⁷⁵*

Resûlullah (s.a.s.) bir hadislerinde insanın melekten ve şeytandan arkadaş olduğunu bildirmiş, “Buna sen dahil misin?” diye sorulunca ‘evet’ demiş, ancak Allah’ın yardımıyla kendisinin onun kötülüklerinden korunduğunu belirtmiştir.⁷⁶ Bu hadiste geçen “أسلم” “esleme” kelimesi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şeytanının Müslüman olduğu yahut teslim olup kendisine hayırdan başka bir şey telkin etmediği şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁷ Müslim’in *Sahîh*’inde yer verdiği rivâyet sıhhat bakımından sahihtir.

3.9. Hz. Âdem’in (a.s.) Yaratılışı

Yûnus Emre ilk peygamber ve ilk insan olan Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışını şiirlerinde şöyle ifade etmiştir:

*Azrâîl gökden inde bir avuç toprak aldı
Dört ferîşte yogurdu bir peygamber eyledi⁷⁸*

Hadislerde Hz. Âdem’in topraktan yaratıldığına ve toprağının yeryüzünün farklı yerlerinden alındığına, bunun da yaratılış ve fitrat farkına sebep olduğundan bahsedilmektedir.⁷⁹ Ancak Yûnus Emre’nin ifade ettiği dört meleğin Hz. Âdem’in toprağını yoğurması bilgisi kaynaklarda bulunmamaktadır.

Rivâyet hakkında Tirmizî *hasen sahih* değerlendirmesi yapmıştır.⁸⁰

3.10. Nûr-u Muhammedî

Varlık aleminde önce Hz. Peygamber’in (s.a.s.) nûrunun yaratıldığına dair *Divân*’da birçok beyit bulunmaktadır. Misal olarak şunları verebiliriz:

75 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 311 (380/5-6).

76 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/351 (3802); Müslim, “Münâfikîn”, 69; Dârimî, “Rikâk”, 25.

77 İlyas Çelebi, “Karın - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 14 Eylül 2021).

78 Tatçı, *Yunus Emre Divânı*, 288 (355/5).

79 Ebu Dâvud, “Sünnet”, 17; Tirmizî, “Tefsir”, 3.

80 Tirmizî, Tirmizî, “Tefsir”, 3.

*Yıldı yitmiş bin hâcı her biri niyyet ider
Varur ziyâret ider nûrını Muhammed'ün⁸¹*

*Yitmiş bin yıl öndinden yaradı Muhammed'i
Hak kendü âşık oldu bahâne bir yılduzdan⁸²*

İbn Teymiyye, önce Hz. Peygamber'in (s.a.s.) (nûr-u Muhammedî'nin) sonra ondan diğer mahlukatın yaratılması fikrine şiddetle karşı çıkmış ve bu rivâyetlerin bâtil ve asılsız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu şekilde inananların dinden çıkacaklarını söyleyerek oldukça sert eleştirilerde bulunmuştur.⁸³ Aclûnî de ilk yaratılan şeyin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nuru olduğu rivâyetini Abdurrezzâk'ın kendi isnadıyla zikrettiğini belirtmiştir.⁸⁴ Ancak *Musannef*'te yapılan taramada bu rivâyet bulunamamıştır.

3.11. Hz. Âdem Ruh ile Cesed Arasında İken Ben Peygamberdim

Hz. Âdem (s.a.s.) ruh ile cesed arasında iken Resûlullah'ın (s.a.s.) peygamber oluşu *Dîvân*'da⁸⁵ şu şekilde ifade edilmiştir:

*Ol yılduz ki varıdı kandaydı Âdem cânı
Ya bunca peygamberler anılmadın ağızdan
Âlimler bunu bilmez degme 'akl ana irmez
Hidâyettür Yûnus'a keşf oldu hacemüzden⁸⁶*

Yûnus Emre'nin şiirlerinde işaret ettiği durum hadislerde şu şekilde geçmektedir: "Hz. Âdem ruh ile cesed arasında iken ben peygamberdim".⁸⁷ Hadis sıhhat bakımından hasendir.⁸⁸

81 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 116 (145/6).

82 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 191 (233/8).

83 Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû'ül-Fetâvâ* (Medine: Mecme'ül-Melik Fehd, 1416), 10/71-72.

84 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1/265.

85 Yûnus Emre'nin *Dîvân*'ındaki peygamber anlayışıyla ilgili bir çalışma için bk. Mustafa Öztoprak, "Yunus Emre'nin *Dîvân*'ındaki Peygamber Anlayışı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (31 Mart 2020), 299-327.

86 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 191 (233/9-10).

87 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17/176 (20596), 34/202 (20596); Tirmizî, "Menâkıb", 1.

88 Tirmizî, "Menâkıb", 1.

3.12. Dinin Direği Namazdır

“Dinin direği namazdır.” Bu hadise *Dîvân*'da şu şekilde işaret edilmiştir:

*Ezân okur müezzîn
Çağırur Allah adın
Yıkma dinün bünyadın
Tur irtе namazına⁸⁹*

Yunus Emre yıkarıdaki beyitlerde namaz kılmamayı dinin direğini yık-mak olarak vasıflandırmaktadır. İslâm'ın en temel ibadeti olan namazın di-nin direği oluşuna dair rivâyet Tirmizî ve Beyhakî tarafından kaydedilmiştir.⁹⁰ Hadis sıhhat bakımından sahihtir.

3.13. Kevser Havuzu

Yunus Emre şiirlerinde Kevser Havuzuna şu şekilde işaret etmiştir:

*Nefsine muhalif kişi turmaz akar gözi yaşı
Bunda nefse uyan kişi talmaz kevser göllerine⁹¹*

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ahiret aleminde ümme-tiyle buluşacağı bildirilen havuz veya nehir anlamındaki havz-ı kevser⁹² birçok rivâyette geçmektedir.⁹³ Rivâyet sıhhat bakımından sahihtir.

3.14. Kur'ân Okumanın Sevabı

Kur'ân okumanın faziletine Yunus Emre *Dîvân*'ında şu şekilde işaret edilmiştir:

*Okına Kur'ân u Yâ-sin kulak urup dinleyesin
Tağca günâhlar yuyasın tanla seher vaktinde tur⁹⁴*

89 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 256 (315/2).

90 Tirmizî, “İmân”, 8; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. ‘Alî el-Husrevcirdî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân* (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1423), 4/300.

91 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 280 (345/5).

92 Bilgi için bk. Mustafa Ertürk, “Havz-ı Kevser - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Eylül 2021).

93 Misaller için bk. Buhârî, *Sahih*, “Rikâk”, 53; Müslim, “Tahâret”, 39; “Şalât”, 53; Nesâî, “Tahâret”, 110.

94 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 71 (88/6).

Hadis kaynaklarında Kur'ân okumanın⁹⁵ ve Yâsîn Sûresi gibi bazı sûrelerin faziletleri hakkında sahih rivâyetler mevcuttur.⁹⁶

3.15. Şefaât

Dîvân'da Resûlullah'ın şefaatiyle ilgili müteaddit beyitler bulunmaktadır. Misal olarak bazıları zikredilecektir:

*Terk idesin taht u tâcı bilesin itdüğün göçi
Muhammed Hak yalvarıcı şefâ'atçimiz andadur*⁹⁷

*Yüzbin peygamber gele hiç şefâ'at olmaya
Vay eğer olmaz ise Allah'ın inâyeti*⁹⁸

Kaynaklarda Yunus Emre'nin şiirlerinde ifade ettiği şefaate ilgili çok miktarda sahih hadis bulunmaktadır.⁹⁹ Bir kısmını daha önce zikretmiştik.

3.16. Hayır ve Şerrin Allah'tan Olduğu

Hayır ve şerrin Allah'tan (c.c.) gelmesi hususuna *Dîvân*'da şu şekilde işaret edilmiştir.

*Yünus bu sözleri kogıl kendüzünden elün yugıl
Senden ne gele bir digil çün Hakdan gelür hayr u şer*¹⁰⁰

Hayır ve şerrin Allah tarafından geldiğine dair âyet ve hadislerde bilgiler mevcuttur. Temel hadis kaynaklarında hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine dair çok sayıda sahih rivâyet bulunmaktadır.¹⁰¹

95 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/185 (17637); Müslim, "Müsâfirîn", 253; Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 5.

96 Ma'mer Râşid, *el-Câmi' (Abdurrezzâk'ın el-Musannef'i ile birlikte basım)*, thk. Habîburrahman el-Âzamî (Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1403), 3/372 (6009); Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 7.

97 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 36 (44/7).

98 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 311 (380/7).

99 Misaller için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/328 (3787), 16/154 (10200), 21/185 (13562); Buhârî, *Sahîb*, Tevhid", 31; "Tefsîr", 11; Müslim, "İman", 334-335; Tirmizî, "Deavat", 132.

100 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 25 (28/9).

101 Ma'mer Râşid, *el-Câmi' (Abdurrezzâk'ın el-Musannef'i ile birlikte basım)*, 5/279 (9611); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/340 (1112); 11/305 (6703); Müslim, "Tahâret", 1; Ebu Dâvud, "Kader",

3.17. Rü'yettullah

Kıyamet gününde müminlerin Allah'ı görmeleri Yunus Emre'nin dize-
lerinde şu şekilde ifade edilmiştir:

*Yunus kim öldürür seni viren alur yine cânı
Yarın göresin sen anı er nazarından gitmegil¹⁰²*

Hadis kaynaklarında müminlerin Allah Teâlâ'yı ahirette göreceklerine
dair rivâyet birçok sahih isnadla nakledilmektedir.¹⁰³

3.18. Mümin Müminin Aynasıdır

“Mümin, müminin aynasıdır”. Bu hadîse *Dîvân*'da şu şekilde işaret
edilmektedir:

*Dost sûreti gözgü durur bakan kendü yüzün görür
Gelsün o kendüsüz gelen ben râzımı ana direm¹⁰⁴*

Mümin, müminin aynasıdır rivâyeti farklı lafızlarla sahih ve hasen is-
nadlarla pek çok kaynakta¹⁰⁵ geçmektedir.¹⁰⁶

3.19. İsrâfil'in Sûra Üfürmesi

İsrâfil'in (a.s.) sûra üfürmesi, Yunus Emre *Dîvân*'ında tespit edebildiği-
miz kadarıyla on beş yerde geçmektedir. Misal olarak şu dizeleri zikredebiliriz:

*İsrâfil Sûrın Uricak Mahlûkât Turugelicek
Senün Ününden Artuk Hiç Kulagum İşitmeye¹⁰⁷*

17; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *el-Ihsan fî takribi Sahibi İbn Hibban* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 1/390 (168).

102 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 127 (159/8).

103 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 16/526 (10906), 17/202 (11127); Buhârî, *Sahîb*, “Tevhîd”, 24; Müslim, “İmân”, 299, “Zühd”, 16; Ebu Dâvud, “Sünnet”, 20.

104 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 173 (209/7).

105 Bu hadisle ilgili bir çalışma için bk. Huriye Martu, “Mümin Müminin Aynasıdır” Rivayeti Üzerine Bir İnceleme”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/27 (BAHAR 2009), 39-63.

106 Misaller için bk. Ebu Dâvud, “Edeb”, 49; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 8/290 (16681); Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 10/107 (7239).

107 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 5 (3/8).

*İsrâfil sûrını ura cümle mahlûk turı gele
Dirilüben haşre vara anda kâzî Sübhân ola¹⁰⁸*

Hadis kaynaklarında ahiret ahvali anlatılırken İsrâfil'in sûra üfürme-
siyle ilgili çeşitli bilgiler aktarılmaktadır.¹⁰⁹ Hadisler hasen mertebesindedir.¹¹⁰

3.20. Çiçeklerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Terinden Yaratılması

Çiçeklerin Resûlullah'ın terinden yaratılması *Dîvân*'da şu dizelerde ifa-
de edilmektedir.

*Hak anı öğdi yaratdı sevdi Habib'üm didi
Yir yüzinde cümle çiçek Mustafâ'nun teridür¹¹¹*

Tasavvuf, edebiyat ve sanatta gül Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sembolü ola-
rak kullanılmıştır. Ancak gülün¹¹² ve diğer çiçeklerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.)
terinden yaratıldığına dair veya bazı çiçeklerin faziletine dair rivâyetlerin¹¹³
aslı bulunmamaktadır.¹¹⁴

3.21. Fakirlik övüncümdür

“Fakirlik övüncümdür” rivâyeti *Dîvân*'da şu şekilde geçmektedir:

*Ma'rifet gönül şehri makâmun bulur fakrı
Bahrî gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde¹¹⁵*

108 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 10 (9/2).

109 Misal için bk. Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 8; “Tefsîru'l-Kur'an”, 39; İbn Mâce, “Zühhd”, 33.

110 Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 8.

111 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 65 (81/2).

112 Ebul-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine, 1966), 3/61-62; Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *ez-Ziyâdat ale'l-mevzûât ve yüsemma “Zeylül-âli'l-masnûa”*. (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010), 2/582; Ebül-Hasan Ali b Muhammed b Arrak el-Kinani, *Tenzihüş-şer'iatü'l-merfû'a 'ani'l-abbârî's-şeni'ati'l-mevzû'a*. (Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 1399), 2/279.

113 İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, 3/63-67.

114 Konuyla ilgili yapılmış çalışmalar için bk. Sabri Çap, “Gülün Yaratılışı ve Hz. Peygamber'le İlişkisi Özelinde Uydurma Rivayet Algısı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVIII/1 (2018), 259-297; Sabri Çap, “Gül Dışındaki Çiçeklerle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVIII/2 (2018), 305-331.

115 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 239 (295/20).

İbn Hacer rivâyetin bâtil ve mevzû olduğunu, Sehâvî de fakirlikle ilgili *Taberânî*'de geçen bir rivâyetin uydurma olduğunu, İbn Teymiyye de yalan olduğunu¹¹⁶ söylemiştir. Meşhur olan, bunun Abdurrahman b. Ziyad b. En'um'un sözü olduğudur.¹¹⁷

3.22. Dünya bir leştir

“Dünya bir leştir, onun taliplileri ise köpeklerdir”. Bu rivâyete *Dîvân*'da şu şekilde işaret edilmektedir:

*Bu dünyenün meseli benzer murdâr gevdeye
İtler murdâra üşdi Hak dostı kodı kaçdı*¹¹⁸

Sağânî, “Dünya bir leştir, onun talipleri ise köpeklerdir” rivâyetini mevzû olarak değerlendirmiş, Aclûnî ise “manası doğrudur fakat hadis değildir” demiştir. Hz. Ali'nin sözü olduğu da söylenmiştir.¹¹⁹

3. Dîvân'da Hadisler Çerçevesinde İşlenen Diğer Konular

Yunus Emre'nin *Dîvân*'da çok sayıda hadis kullandığı görülmektedir. Yunus Emre'nin doğrudan veya dolaylı olarak işaret ettiğini tespit ettiğimiz rivâyetlerin dışında kullandığı başka hadisler de vardır. Bu hadislerin muhtevasına baktığımızda müteaddit konular karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğu tasavvufî olmak üzere tevhid, şirk, iman, marifet, ibadet, Allah/peygamber sevgisi, ehl-i beyt, ölüm, bid'at, istiğfar, sırat, havf ve reca, kalp, Ümmet-i Muhammed'in fazileti, cennet, cehennem, dört kitap, kalp kırmanın kötülüğü, kâlû belâ, dünyayı terk etmek gibi birçok konuyu içermektedir.

Yunus Emre'nin *Dîvân*'da neredeyse her konuda bir âyet veya bir hadisten esinlenmiştir. Şiirlerinde âyet ve hadislere yer vermesi onun dini bilgi altyapısının oldukça güçlü olduğunu göstermektedir.

116 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/87.

117 Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, 480; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/87.

118 Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı*, 319 (391/3).

119 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1/409.

Sonuç

Yûnus Emre'nin düşünce dünyasını oluşturan unsurlar arasında hadisin/sünnetin temel ve belirleyici bir öneme sahip olduğunda şüphe yoktur. Yûnus Emre, şiirlerinde coşkun bir dil kullanmış, Allah (c.c.) ve Resûlullah (s.a.s.) sevgisini aşkla dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine ittiba etmeye vurgu yapmış, ona uyanların kolayca cennete gireceklerini ifade etmiştir.

Şiirlerinde birçok hadis zikreden Yûnus Emre'nin *Divân*'da doğrudan hadis metinlerinden iktibas ettiği yedi rivâyet incelendiğinde “Bilinmeyen bir hazine idim”, “Nefsini bilen Rabbini bilir”, “Ölmeden önce ölünüz”, “Vatan sevgisi imandandır” ve “Ey Muhammed! Sen olmasaydın sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım” rivâyetlerinin mevzû, diğer iki tanesinin ise sahih olduğu görülmüştür. Daha ziyade sûfiler tarafından kullanılan yukarıdaki rivâyetlerin muhaddislere göre bir aslı bulunmamaktadır.

Dolaylı olarak işaret edilen toplam hadis sayısı yirmi ikidir. Bu rivâyetlerin biri mevkuf diğerleri merfûdur. Bu hadisler içerisinde dört tanesi mevzûdur. Bu durumda Yûnus Emre'nin dolaylı olarak işaret ettiği hadislerin dördü hariç diğerleri kaynağı bulunan sahih veya hasen hadislerdir. Yirmi dokuz rivâyetin toplam dokuz tanesi mevzû, yirmi tanesi sahih veya hasen bir isnada sahiptir. Bu durumda onun kullandığı rivâyet malzemesinin çoğunluğunun sahih veya hasen bir asla dayandığı görülmektedir. *Divân*'da yer alan mevzû hadisler ise sûfiler nazarında yaygın ve yerleşik rivâyetler olarak kullanılmaktadır.

Yûnus Emre, şiir formunda ifade ettiği fikirlerinin kaynağının Kur'ân ve Sünnet olduğunu özellikle belirtmiştir. Onun düşünce dünyasının diğer unsurlar yanında iki temel kaynak olan Kur'ân ve Sünnetten beslendiği anlaşılmıştır.

Yûnus Emre'nin hadis ve sünnete yaklaşımda kitabi bilgileri esas aldığı ve sûfilerden bir kısmının kullandığı özel rivâyet yöntemlerinden keşf, ilham ve rüya gibi yöntemleri dikkate almadığı görülmüştür. Onun bu yaklaşımının sonucu olarak hadis/sünnet gibi dini konulara metin merkezli, gönül odaklı meselelerde ise sûfiler gibi davrandığını söylemek mümkündür.

Yûnus Emre'nin *Divân*'da bol miktarda hadis kullandığı görülmektedir. Muhtevasını hadislerin oluşturduğu dize sayısı ise oldukça fazladır. Bütün

bunlar Yunus Emre'nin düzenli bir eğitim almış olduğunu ve ciddi bir hadis birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim görmemiş bir kimsenin fazla miktarda âyet ve hadis kullanması uzak bir ihtimaldir.

Yunus Emre'nin kullandığı rivâyet malzemesinin tamamının tespit edilerek ortaya çıkarılması onun hadis/sünnet anlayışını daha net bir şekilde ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfu'l-bağâ ve muzîlu'l-ilbâs*. thk. Husâm ed-Dîn el-Kudsî. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351.
- Ağırakça, Ahmet. "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı". *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 1-30.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. 'Alî el-Husrevcirdî el-. *Şu'abu'l-îmân*. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1423.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Sahîb*. thk. 'Izzuddîn Dalî vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Çalışkan, Adem. "Yunus Emre Divanı'nda Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifleri". *Diyanet İlmî Dergi* XX-VIII/3 (1992), 119-125.
- Çap, Sabri. "Gül Dışındaki Çiçeklerle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVIII/2 (2018), 305-331.
- Çap, Sabri. "Gülün Yaratılışı ve Hz. Peygamber'le İlişkisi Özelinde Uydurma Rivayet Algısı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XVIII/1 (2018), 259-297.
- Çelebi, İlyas. "Karin - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/karin>
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdîrahman ed-. thk. 'Imadu't-Tayyâr - 'Izzuddîn Dalî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2017.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. thk. Yâsir Hasen vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Ekmekçi, Gülistan. "Yunus Emre Divanında Ayet ve Hadisler". *The Journal of Academic Social Science Studies* 9/Number: 62 (01 Ocak 2017), 255-262. <https://doi.org/10.9761/JASSS7189>
- Ertürk, Mustafa. "Havz-ı Kevser - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/havz-i-kevser>
- Gölpınarlı, Abdullakî. *Yunus Emre Divanı : -Metinler, Sözlük, Açıklama-*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943.
- Heysemî, Nureddin Ebu'l-Hasan Nûruddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân el-. *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim. *el-Musannef*. thk. Muhammed Avvâme. Dâru'l-kible, ts.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed. *el-İhsan fî takribi Sahibi İbn Hibban*. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. thk. 'Imadu't-Tayyâr vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2010.

- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû'ül-Fetâvâ*. Medine: Mecme'ül-Melik Fehd, 1416.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Fetâvâ'l-kübrâ*. 6 Cilt. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408.
- İbnü'l-Cevzî, Ebul-Ferec Abdurrahman b. Ali. *el-Mevdû'ât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine, 1966.
- Karataş, Mustafa. "Hadis Sayım Metotlarının Hadislerin Sayısına Etkisi". *İLAM Araştırma Dergisi* 3/2 (1998), 51-71.
- Karataş, Mustafa. *Hadislerin Sayısı*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008.
- Kinani, Ebü'l-Hasan Ali b Muhammed b Arrak el-. *Tenzihü's-şeriatî'l-merfû'a 'ani'l-abbâri's-şeni'ati'l-mevzû'a*. 2 Cilt. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1399.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976.
- Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu' li abkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdüni, İbrahim Atfeş. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, 1964.
- Ma'mer Râşid. *el-Câmi' (Abdurrezzâk'in el-Musannef'i ile birlikte basım)*. thk. Habîburrahman el-Âzamî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Martı, Huriye. "Mümin Müminin Aynasıdır" Rivayeti Üzerine Bir İnceleme". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/27 (BAHAR 2009), 39-63.
- Mübarek, Ebû Abdurrahman Abdullah b Mübarek. *Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâik*. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. thk. Yâsir Hasen vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 2016.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb en-. thk. 'Imadü't-Tayyâr vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 2010.
- Özdemir. "İbn Dihye el-Kelbi - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-dihye-el-kelbi>
- Öztoprak, Mustafa. "Yunus Emre'nin Divan'ındaki Peygamber Anlayışı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (31 Mart 2020), 299-327. <https://doi.org/10.33415/daad.644727>
- Öztoprak, Mustafa - Dağcı, Sema. "Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VI/11 (2019), 185-224.
- Şehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b Abdirrahmân b Muhammed. *el-Makâsîdül-hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehire [ale'l-elsine]*. Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1985.
- Süyûtî, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-. *ed-Dureru'l-muntesira fi'l-ehâdisi'l-müştehire*. Riyad: Câmîatü'l-Melik Suud, 1988.
- Süyûtî, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-. *ez-Ziyâdât ale'l-mevzûât ve yüsemma "Zeylül-âlii'l-masnâ"*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2010.
- Tatçı, Mustafa. "Yunus Emre - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Temmuz 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre>
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Pdf Yayını, ts. Erişim 26 Eylül 2021
- Tirmizî, Muhammed b. 'İsâ et-. thk. 'Izzuddîn Dali vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, 2015.
- Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac - Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirac>
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Zerkeşi, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah ez-. *et-Tezkire fi'l-ehâdisi'l-müştehire (el-Le'âli'l-mensûre fi'l-ehâdisi'l-meşhûre)*. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.